

Stanisław Żuławski

Narodowy socjalizm

Czy narodowy socjalizm to socjalizm?

Jak powstał narodowy socjalizm?

W mediach nazizm często określa się jako „skrajną prawicę”. Czy słusznie? W końcu stanowił on ideologię partii Adolfa Hitlera – NSDAP, czyli Narodowosocjalistycznej Niemieckiej Partii Robotników. Było to ugrupowanie skrajne, owszem, ale czy prawicowe? Niemiecką Partię Robotniczą (DAP) założył w 1919 roku Anton Drexler¹. Niemcy borykały się wówczas z trudną sytuacją powojenną, kryzysem gospodarczym i inflacją. Robotnicy byli podatni na komunistyczną propagandę. W wielu miastach dochodziło do rewolucji zwalczanych przez nacjonalistów. Drexler był zarówno nacjonalistą, antysemitą, jak i robotnikiem. Doszedł do wniosku, że nacjonalizm musi przeciągnąć na swoją stronę takich jak on, godząc ich w imię walki ze wspólnym wrogiem: Francją, wielkim kapitałem, ale i komunizmem, i co najważniejsze – z Żydami, którzy w tej wizji świata byli źródłem wszelkiego zła, stojąc zarówno za międzynarodowym kapitalizmem, jak i bolszewickim komunizmem². Kiedy do ugrupowania wstąpił Adolf Hitler, przemianowano je na NSDAP³.

Program NSDAP

Dla NSDAP najważniejsza była *Volksgemeinschaft*, czyli wspólnota narodowa. Słowo *Volk*, które oznaczało zarówno naród, jak i lud, okazało się tu kluczowe. Była to z początku partia rewolucyjna, której program

¹ Maciejewski M., *Wódz i jego drużyna. Początki kształtowania się władzy i autorytetu Adolfa Hitlera wśród nazistów* [w:] „Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi”, 2010, nr 32, Wrocław: Wydawnictwo UWr, str. 94-98, dostęp online: https://www.repozytorium.uni.wroc.pl/Content/108353/PDF/05_Maciejewski_M_Wodz_i_jego_druzyna_Poczatki_ksztaltowania_sie_w%C5%82adzy_i_autorytetu_Adolfa_Hitlera_wsrod_nazistow.pdf.

² Furet F., Nolte E., *Wroga bliskość. Komunizm i faszyzm w XX wieku*, Warszawa: Instytut Pileckiego, 2022, str. 49.

³ Schublburner J., *Czerwony, brunatny i zielony socjalizm*, Wrocław: Wydawnictwo Wektory, 2009, str. 93.

odzwierciedlał jej sztandar. Czerwień oznaczała rewolucję oraz socjalizm, biel – nacjonalizm, zaś swastyka antysemityzm i rasizm. Czerwień, biel i czerń były też kolorami cesarskich Niemiec. Można więc powiedzieć, że NSDAP odwoływało się w ten sposób do różnych grup wyborców: robotników, nacjonalistów i konserwatystów. Warto podkreślić, że partię finansował także wielki kapitał, który był zaniepokojony coraz większymi sukcesami komunistów, w tym Komunistycznej Partii Niemiec (KPD). To samo dotyczyło klasy średniej, na której wyobraźnię działały hasła o zbliżającej się czerwonej rewolucji⁴. System tworzony przez nazistów stanowił hybrydę szeroko rozbudowanych programów socjalnych, gospodarki planowej – realizowanej przy współdziałaniu państwa i wielkich koncernów – oraz przedsiębiorczości prywatnej, którą jako tako tolerowano⁵.

Strasseryzm

W NSDAP istniała jednak frakcja skrajnie lewicowa. Można by nawet powiedzieć – narodowo-bolszewicka. Nigdy nie godziła się ona na rewolucję w pół drogi i współpracę ze starymi elitami biznesu, wojska czy Kościoła⁶. Reprezentowali ją Ernst Röhm, bracia Strasserowie, Ernst Niekisch oraz początkowo Joseph Goebbels. Była związana z Oddziałami Szturmowymi (SA), których członkowie wywodzili się z biedoty. Domagali się oni przejęcia władzy przez rewolucję, a nie wybory. Popierali strajki, nacjonalizację banków i przemysłu oraz usunięcie dotychczasowych elit urzędniczych, wojskowych i kościelnych. Chcieli również współpracy ze Związkiem Sowieckim. Frakcja ta była kłopotliwa dla Hitlera, który chciał pozyskać poparcie armii bojącej się utraty wpływów na rzecz SA. Przywódca ugrupowania musiał uspokoić zarówno wielki kapitał, jak i zwykłych Niemców przerażonych uliczną brutalnością bojówek. Wyeliminowanie w 1934 roku przez Hitlera szefostwa SA podczas „nocy długich noży” stworzyło mit NSDAP jako partii

⁴ Grunberger R., *Historia społeczna Trzeciej Rzeszy*, Kraków: Znak Literanova, 2022, s. 36-37.

⁵ *Ibidem*, s. 206-208.

⁶ Kosiński T., *Ku budowie nowych Niemiec – państwo i jego idea w doktrynie socjalizmu narodowego Ottona Strassera* [w:] „Społeczeństwo. Edukacja. Język”, 2017, nr 1 (5), Płock: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, str. 236-240, dostęp online: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-348ddb71-e1b9-4111-b6a3-763555600202>.

prawicowej. Czy jednak prawdziwy? Narodowy socjalizm odwoływał się propagandowo do mas. W swoich sloganach wyborczych NSDAP pozycjonowała się głównie jako partia ludzi pracy, o czym świadczą plakaty wyborcze głoszące: praca, wolność, chleb. Przedstawiły niemieckiego robotnika zrywającego kajdany lub wygrażającego kapitaliście, który miał semickie rysy twarzy. Po zwycięstwie w 1933 roku Adolf Hitler przemawiał do robotników w fabryce Siemens, mówiąc, że jest jednym z nich. Przekonywał przy tym, że klasa robotnicza w istocie okazuje się bardziej wartościowa niż intelektualiści czy mieszczaństwo.

Światopogląd Hitlera

Sam Adolf Hitler do marksizmu przejawiał stosunek co najmniej ambiwalentny. Z jednej strony uważał go za produkt typowo żydowskiej mentalności, głównie za pochodzenie samego Marksa i tendencje internacjonalistyczne, a z drugiej strony – doceniał w nim elementy antyburżuazyjne oraz rewolucyjne. Podziwiał w myśli politycznej Engelsa i Marksa wątki nihilistyczne, nawoływanie do zniszczenia starego porządku oraz jawny antysemityzm tego drugiego. Pisma marksistów czytał dość intensywnie – o czym wspominał w *Mein Kampf* – w latach 1923-1924, gdy po nieudanym puczu monachijskim odsiadywał wyrok więzienia w Landsbergu⁷. Zwrócił uwagę zwłaszcza na artykuł Engelsa „Węgierska walka”, w którym autor przekonywał o konieczności eksterminacji „reakcyjnych narodów”. Chodziło mu głównie o narody bałkańskich Słowian, dla których prymatem były kwestie narodowe, oraz o Żydów – reprezentantów plutokracji i religijnego wstecznictwa. Za awangardę postępu uznano natomiast nowoczesnych i postępowych Niemców, u których partie socjalistyczne były najsilniejsze na świecie, a rozwój przemysłowy przyspieszył bieg dziejów. Marks, mimo iż sam był Żydem, gardził własnym narodem. Swoje antysemityczne poglądy wyraził w słynnym eseju „W kwestii żydowskiej”, stwierdzając, że „weksel jest rzeczywistym bogiem żydowskim”, a podłożem judaizmu – „praktyczna potrzeba, egoizm”⁸. Przy całej niechęci do marksizmu naziści czerpali

⁷ Bankowicz M., *Bolszewik Hitler*, wprost.pl, 26.01.2003, dostęp online: <https://www.wprost.pl/tygodnik/38481/bolszewik-hitler.html>.

⁸ Marks K., *W kwestii żydowskiej* [w:] Engels F., Marks K., *Dzieła Wszystkie*, t. 1, Warszawa: Książka i Wiedza, 1962, dostęp online: https://www.marxists.org/polski/marks-engels/1843/w_kwestii_zydowskiej.htm.

pełnymi garściami z jego antykapitalistycznej retoryki. Idol Hitlera, ojciec faszyzmu Benito Mussolini, sam zaczynał jako marksista, zanim postanowił przejść na pozycje nacjonalizmu i militaryzmu.

Brunatny brat komunizmu

Poglądy ekonomiczne narodowych socjalistów cieszyły się popularnością w Europie i USA. Interwencjonizm państwowy oraz idea centralnego planowania były jeszcze nieskompromitowane, więc dyskutowano o nich jako o poważnych alternatywach dla gospodarki rynkowej. Co więcej, kolektywizm to nie tylko atrakcyjny dla nacjonalistów model społeczny, ale także naturalny element niemieckiej doktryny gospodarczej XIX wieku. Jej adresatami byli głównie robotnicy⁹. W 1933 roku liczba bezrobotnych na terenie Niemiec osiągnęła ponad 6 mln, najwięcej od I wojny światowej¹⁰. Mimo to NSDAP udało się przekonać do siebie większość robotników oraz bezrobotnych, wygrywając z komunistami właśnie za pomocą obietnic socjalnych. Większość z nich zrealizowano, w tym np. preferencyjne kredyty dla małżeństw czy zasiłki na dzieci. III Rzesza na potęgę pożyczła pieniądze na finansowanie przemysłu zbrojeniowego. Niemcy wzorowali się na amerykańskim interwencjonistycznym New Dealu z lat 30. i stalinowskim planie pięcioletnim zainicjowanym w 1928 roku. Wiele rozwiązań III Rzeszy było wprost inspirowanych bolszewicką Rosją. Obozy koncentracyjne – systemem GUŁAG, młodzieżówka Hitlerjugend – Komsomołem, tajna policja polityczna Gestapo – NKWD. Najbardziej socjalistycznym elementem był „Niemiecki Front Pracy” (DAF), który organizował hufce robotnicze wykonujące prace publiczne, jak budowa autostrad, rozliczane w bonach żywnościowych i turystycznych. Głównym osiągnięciem DAF-u był Volkswagen, czyli samochód dla ludu. Miało to być auto na każdą kieszeń dzięki państwowemu systemowi ratalnemu. Innym projektem był np. KdF (Kraft durch Freude – „siła przez radość”), czyli specjalny program darmowych wczasów, koncertów oraz treningów gimnastycznych¹¹. W imprezach KdF

⁹ Schublburner J., *op. cit.*, s. 94-95.

¹⁰ Klimiuk Z., *Zmiany w strukturze gospodarczej Niemiec hitlerowskich w latach 30. XX* [w:] „Społeczeństwo i Polityka”, 2022, nr 1 (70), Warszawa: Akademia Finansów i Biznesu Vistula, str. 5, dostęp online:

http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_34765_sp_0122_a04.

¹¹ Kucharczyk G., *III Rzesza Niemiecka. Nowoczesność i nienawiść*, Kraków: Wydawnictwo Biały Kruk, 2022, str. 218-233.

w 1939 roku uczestniczyło około 25 milionów Niemców. W III Rzeszy nigdy nie zdecydowano się jednak na przeprowadzenie pełnej nacjonalizacji środków produkcji jak w komunistycznej Rosji.

Czym naprawdę był nazizm?

To, że w III Rzeszy wielki kapitał znakomicie sobie radził, zyskując kontrakty zbrojeniowe, stworzyło mit tzw. skrajnej prawicy. Jeśli jednak weźmiemy pod uwagę fakt, że pod panowaniem narodowych socjalistów gospodarka była centralnie planowana, właściciele zakładów, nawet tych największych, musieli podporządkowywać się nakazom NSDAP, ograniczano drobną i średnią przedsiębiorczość oraz stale rozbudowywano system kontroli społecznej, to tak naprawdę otrzymamy socjalizm, choć na pewno nie tak skrajny jak w komunistycznej Rosji. Można zatem powiedzieć, że nazizm był socjalizmem antymarksistowskim, rozumianym jako solidaryzm narodowy, a nie walka klas¹². Tę zastąpiła walka ras. Natomiast rolę kapitalisty zajął „międzynarodowy Żyd”. Nazizm nie tyle zwalczał dawne elity, ile zastępował je nowymi: NSDAP i SS¹³.

¹² Hughes H. S., *Oswald Spengler: A critical estimate*. Piscataway, NJ: Transaction Publishers, 1992, str. 108–109.

¹³ Grott B., *Duchowe korzenie nacjonalizmu niemieckiego* [w:] Grott B. (red.), *Nacjonalizm czy nacjonalizmy? Funkcja wartości chrześcijańskich, świeckich i neopogańskich w kształtowaniu idei nacjonalistycznych*, Kraków: Wydawnictwo Nomos, 2006, str. 283.